

ИЗВЕШТАЈ ИЗ ИСТРАЖИВАЊА СА ПРЕПОРУКАМА

О увођењу уџбеника од националног значаја

ЕДУ ФОРУМ

ЕУ РЕСУРС ЦЕНТАР ЗА ЦИВИЛНО ДРУШТВО У СРБИЈИ

Увод

У контексту актуелних измена Закона о уџбеницима, питање увођења уџбеника од националног значаја наметнуло се као једна од централних тема у јавном и стручном дискурсу. Најављене законске промене, које предвиђају увођење јединствених уџбеника за одређене предмете, отвориле су бројна питања која се тичу квалитета образовања, улоге наставника, утицаја државе на образовни садржај, као и односа између јавног интереса и тржишних механизма у области издаваштва.

Имајући у виду значај ових промена, као и њихове потенцијалне дугорочне последице по образовни систем, јавила се потреба за систематичним прикупљањем и анализом ставова кључних актера образовног процеса. Посебно је било важно сагледати како наставници, као непосредни носиоци наставе, и родитељи, као важни партнери у образовању, перципирају предложене реформе, али и шире питање образовне политике.

Истраживање чији су резултати представљени у овом извештају спроведено је са циљем да се:

- испита ниво информисаности наставника и родитеља о увођењу националних уџбеника
- анализирају њихови ставови о постојећем систему уџбеника и предложеним променама
- сагледа улога вредносних оријентација и поверења у институције у формирању тих ставова
- идентификују кључни фактори који утичу на прихватање или одбацавање предложених решења

Поред анкетног истраживања, налази овог извештаја додатно су обogaћени увидима прикупљеним током консултативних панела, на којима су учествовали наставници, ученици, родитељи, представници издавачких кућа, стручњаци за израду уџбеника и универзитетски професори. Овај приступ омогућио је да се квантитативни подаци допуне квалитативним увидима и ширим разумевањем контекста у којем се ставови формирају.

Циљ овог извештаја није само да прикаже расподелу ставова, већ и да понуди аналитички оквир за њихово разумевање, као и да допринесе аргументованој и инклузивној расправи о будућности уџбеничке политике у Србији. У том смислу, извештај настоји да пружи релевантан основ за доносиоце одлука, али и за ширу стручну и заинтересовану јавност.

1. Опис узорка

Ово истраживање обухвата укупно 850 испитаника, од чега 705 родитеља ученика основних и средњих школа и 145 наставника. Истраживање је усмерено на две кључне групе актера образовног система, са циљем да се њихови ставови анализирају у контексту социодемографских карактеристика узорка.

1.1. Полна структура

У обе групе испитаника доминирају жене - 83% у узорку родитеља и 70% у узорку наставника. Оваква структура је у складу са ширим друштвеним контекстом, имајући у виду већу заступљеност жена у образовном систему, али и њихову израженију укљученост у школски живот деце.

1.2. Старосна структура

Највећи број испитаника припада средњој животној доби. Код наставника, најзаступљенији су испитаници старости од 40 до 49 година (39,9%), као и од 50 до 59 година (37,7%). Сличан образац присутан је и код родитеља, где највећи удео чине испитаници узраста од 40 до 49 година (47,5%) и од 50 до 59 година (28,4%).

Оваква старосна структура указује да су у истраживању у највећој мери заступљени испитаници са значајним животним и професионалним искуством, што доприноси релевантности њихових ставова у контексту образовних политика.

1.3. Образовна структура

Узорком доминира високообразовано становништво. Међу наставницима, чак 89,8% испитаника има завршен факултет, што је у складу са захтевима професије. Код родитеља, више од половине испитаника (55,2%) има високо образовање.

Ова карактеристика указује да резултати истраживања у значајној мери одражавају ставове образованијег дела популације, што је важно узети у обзир приликом тумачења налаза.

1.4. Радно искуство наставника

У узорку наставника доминирају испитаници са дугогодишњим радним искуством. Више од половине (57,6%) има преко 20 година стажа, док 27,1% има између 11 и 20 година радног искуства.

Ова структура указује да су ставови наставника у великој мери засновани на дугорочном професионалном искуству и непосредном познавању функционисања образовног система.

1.5. Регионална распоређеност

Истраживање обухвата територију Републике Србије (без Косова и Метохије), са различитим степеном заступљености урбаних и руралних средина.

Највећи удео испитаника долази из Београда (наставници 39,1%, родитељи 31,2%), као и из градова са више од 100.000 становника (наставници 33,4%, родитељи 21,8%). Мање су заступљени испитаници из мањих градова (наставници 22,5%, родитељи 34,9%) и села (наставници 5%, родитељи 12,2%).

Оваква расподела указује на доминацију урбаног узорка, што значи да резултати у већој мери одражавају искуства и ставове актера из урбаних образовних средина.

1.6. Ограничење узорка

Иако узорак обухвата релевантне актере образовног система, наставнике и родитеље, важно је напоменути да он није у потпуности репрезентативан за целокупну популацију. Пре свега, уочљива је доминација:

- испитаника средње животне доби
- високообразованих појединаца
- становника урбаних средина
- наставника са дугим радним стажем

Сходно томе, резултате истраживања треба тумачити као увид у ставове активних и искусних учесника образовног процеса, а не као потпуни пресек целокупне популације.

Закључак

Узорак истраживања чине пре свега искусни наставници и родитељи средње генерације, са релативно високим нивоом образовања и доминантно урбаним пореклом. Оваква структура омогућава добијање релевантних и информисаних ставова о питањима образовне политике, али истовремено захтева опрез при генерализацији резултата на целокупну популацију.

2. Информисаност и интересовање за образовну политику

2.1. Ниво интересовања за образовну политику

Резултати истраживања указују на висок ниво декларативног интересовања наставника за питања образовне политике. Чак 88% наставника наводи да је заинтересовано или веома заинтересовано за ове теме, док је 21% заузело неутралан став, а 11% се изјаснило да није заинтересовано или да се уопште не интересује.

Ови подаци указују на постојање изражене професионалне мотивације наставника да прате и разумеју образовне процесе, што је очекивано имајући у виду њихову директну укљученост у образовни систем.

2.2. Извори информисања наставника

Упркос високом нивоу декларативног интересовања, резултати показују значајне разлике у начинима информисања:

- 60% наставника као примарни извор информација наводи медије и друштвене мреже
- 40% наставника информације добија кроз стручне и професионалне канале (законски документи, стручна већа, разговори са колегама)

Оваква структура извора информисања указује на изражену улогу медијског окружења у обликовању перцепције образовних политика, чак и међу професионалцима у систему.

2.3. Информисаност наставника о националним уџбеницима

Када је реч о конкретној теми увођења националних уџбеника, расподела одговора међу наставницима је следећа:

- 22% - веома добро информисани
- 34% - прилично информисани
- 28% - делимично информисани
- 10% - слабо информисани
- 6% - уопште нису информисани

Укупно посматрано, 56% наставника себе сврстава у категорију информисаних (оцене 4 и 5), док се 44% налази у зони недовољне или ограничене информисаности (оцене 1-3).

2.4. Информисаност и извори информисања родитеља

Родитељи се о темама образовања доминантно информишу путем:

- друштвених мрежа и интернет портала (најзаступљенији извор)
- комуникације са наставницима
- у знатно мањој мери путем телевизијских информативних емисија и штампе

Када је реч о информисаности о увођењу националних уџбеника:

- 24,1% - веома добро информисани
- 25,9% - информисани
- 19% - неутрални
- 15,4% - мало информисани
- 15,6% - уопште нису информисани

Укупно, нешто више од половине родитеља (50%) процењује да је информисано (оцене 4 и 5), док више од 30% родитеља показује низак ниво информисаности (оцене 1 и 2).

2.5. Кључни налази

Анализа указује на неколико важних образаца:

- Постоји висок ниво декларативног интересовања наставника, али не и пропорционално висок ниво информисаности
- Медији и друштвене мреже представљају доминантан извор информација и за наставнике и за родитеље
- Информисаност о националним уџбеницима је неуједначена у обе циљне групе
- Значајан део испитаника (наставника и родитеља) заузима ставове уз ограничено или фрагментисано знање о теми

Закључак

У условима неуједначене и често недовољне информисаности, ставови о националним уџбеницима формирају се у значајној мери под утицајем јавног наратива и начина на који се ова тема представља у медијима.

Иако 56% наставника сматра да је информисано о националним уџбеницима, чак 44% се налази у зони делимичне или ниске информисаности. Слично томе, иако више од половине родитеља себе види као информисане, преко 30% родитеља нема довољно информација о овој теми.

Овакви налази указују на потребу за систематичнијим, транспарентнијим и стручнијим информисањем јавности о променама у образовном систему, посебно када је реч о темама које имају потенцијал да значајно утичу на образовни процес.

3. Друштвено-политички ставови испитаника

Анализа друштвено-политичких ставова указује на важне разлике и специфичности у начину на који наставници и родитељи перципирају улогу образовног система, институција и вредносних оријентација у друштву.

Када је реч о вредносним оријентацијама наставника, резултати показују да је највећи број испитаника позициониран у централној зони између традиционалних и модернистичких ставова. Чак 48% наставника опредељује се за средишњу позицију, односно истиче потребу за равнотежом између традиције и савремених вредности. Истовремено, 29% наставника изражава склоност ка модернизацији и отворенијем приступу друштвеним питањима, док 14% даје предност традиционалним вредностима. Ови налази указују на релативно уједначен и умерен вредносни профил наставничке популације.

Са друге стране, код родитеља је уочљива већа вредносна разубеђеност. Укупно 43% родитеља исказује оријентацију ка модернизацији, 35% се опредељује за баланс између традиционалних и савремених вредности, док 22% даје предност традицији. За разлику од наставника, код родитеља је мање изражена концентрација у центру, а присутнија је расподела ка вредносним половима, што указује на већи степен идеолошке разноврсности.

Када је реч о поверењу у институције, налази указују на изразито низак ниво поверења, посебно међу наставницима. Чак 80% наставника изјављује да уопште нема поверења у актуелну власт када је реч о доношењу одлука у области образовања, док додатних 8% наводи да углавном нема поверења. Само 5% наставника изражава поверење, а 2% потпуно поверење. Сличан образац, иако нешто умеренији, присутан је и код родитеља: 76% испитаника наводи да нема поверења, 8% има мало поверења, 9% је неодлучно, док 7% исказује поверење у већој или потпуној мери.

Перцепција утицаја извршне власти на образовни систем додатно осветљава однос испитаника према институцијама. Међу наставницима, 57% се у потпуности слаже са

тврдњом да представници извршне власти настоје да користе образовни систем ради обликовања вредности и ставова деце и младих у складу са сопственим интересима, док се 17% слаже са овом тврдњом. Са друге стране, 16% наставника се уопште не слаже, а 3% се не слаже, док 8% заузима неутралан став.

Код родитеља је такође присутна изражена скепса, али са нешто већом расподелом ставова. Укупно 42% родитеља се у потпуности слаже са наведеном тврдњом, а 27% се слаже, док 12% има неутралан став. Истовремено, 8% се не слаже, а 11% уопште не слаже са оваквом оценом.

Синтетички посматрано, резултати указују да се ставови наставника у већој мери формирају у контексту изразитог неповерења у институције, уз релативно уједначен вредносни оквир. Насупрот томе, код родитеља, поред присутног неповерења, значајну улогу имају и различите вредносне оријентације, што доприноси већој сложености у формирању ставова.

Ови налази, у комбинацији са претходно уоченом неуједначеном информисаношћу, указују да се ставови о питањима образовне политике не формирају искључиво на основу доступних информација, већ у интеракцији вредносних уверења, нивоа поверења у институције и начина на који се теме представљају у јавном простору.

4. Ставови наставника и родитеља о националним уџбеницима

Ово поглавље анализира ставове наставника и родитеља о увођењу националних уџбеника, узимајући у обзир претходно утврђене налазе о нивоу информисаности, изворима информисања и друштвено-политичким оријентацијама испитаника.

4.1. Општи ставови о постојећем систему уџбеника и моделу уџбеничке политике

Наставници у умереној мери позитивно оцењују постојећи систем уџбеника - 47% сматра да су постојећи уџбеници добри, 31% заузима неутралан став, док 21% изражава неслагање. Истовремено, 75% наставника подржава принцип професионалне аутономије у избору уџбеника, док се већина изјашњава у прилог моделу више издавача, при чему 61% сматра да конкуренција доприноси квалитету уџбеника.

С друге стране, родитељи у значајно већој мери доводе у питање постојећи систем: само 13% сматра да су постојећи уџбеници добри, док 64% изражава неслагање. Ипак, родитељи у високом проценту (70%) подржавају аутономију наставника у избору уџбеника, а чак 92% сматра да у доношењу одлука у образовању мишљење струке треба да има примарну улогу.

Ови налази указују на заједнички образац у оба подсистема, подршку професионалној улози наставника и значају струке, уз различит степен задовољства постојећим уџбеничким системом.

4.2. Перцепција увођења националних уџбеника

Када је реч о директним ставовима према националним уџбеницима, код наставника доминира критички приступ. Већина сматра да увођење националних уџбеника не би олакшало рад (55%), нити допринело бољој организацији наставе (50%), док 53% испитаника сматра да би њихова професионална слобода била угрожена. Поред тога, 50% наставника сматра да би се могао смањити квалитет наставе и мотивација ученика, док 63% сматра да би могао бити умањен развој критичког мишљења.

Истовремено, 77% наставника увођење националних уџбеника перципира као политички мотивисану одлуку, а 84% сматра да је у образовним политикама важније мишљење струке него политичких представника. Ови налази указују да се национални уџбеници превасходно посматрају кроз призму професионалне аутономије и односа између струке и политике.

Код родитеља је перцепција комплекснија. Иако 59% сматра да би национални уџбеници могли смањити утицај издавачког тржишта, а 57% да су важни за очување националног идентитета, ставови о њиховој образовној вредности су подељени. Наиме, 40% родитеља сматра да би увођење националних уџбеника унапредило образовање деце, 34% сматра да не би, док је 26% неодлучно.

Ово указује да је подршка родитеља више заснована на системским и вредносним очекивањима, него на јасној перцепцији директног педагошког ефекта.

4.3. Информисаност и извори ставова

Анализа показује да ставови о националним уџбеницима настају у контексту неуједначене информисаности. Међу наставницима, 56% се изјашњава као добро или веома добро информисано, док се 44% налази у зони делимичне или ниске информисаности. Код родитеља, нешто више од половине испитаника се сматра информисаним, али више од 30% наводи да је слабо или уопште није информисано.

Наставници се о образовним политикама најчешће информишу путем стручних канала, али и друштвених мрежа и медија (60%), док се родитељи примарно ослањају на друштвене мреже и интернет портале, уз значајно мању употребу традиционалних медија.

Ови налази указују да се формирање ставова одвија у условима делимичне информисаности, уз значајан утицај медијског и јавног наратива.

4.4. Друштвено-политички контекст ставова

Наставници се у већој мери позиционирају као умерени реформски оријентисани актери: 29% даје предност модернизацији, 40% заузима централну позицију, док 14% наглашава традиционалне вредности. Родитељи су такође вредносно подељени, али са израженијом поларизацијом: 43% подржава модернизацију, 35% заузима средњу позицију, а 22% наглашава традицију.

У оба случаја присутно је ниско поверење у институције. Чак 80% наставника изражава неповерење у актуелну власт у домену образовања, док 76% наводи да уопште нема

поверења. Код родитеља је такође доминантно уверење да су образовне одлуке политички мотивисане (88%), а 77% сматра да је увођење националних уџбеника пре свега политичка одлука.

4.5. Улога државе, струке и тржишта

Наставници у већини сматрају да образовне одлуке треба да буду доминантно у надлежности струке, уз снажан отпор идеји да држава самостално креира уџбенике (57% се не слаже да Министарство има довољне капацитете за то).

Родитељи, са друге стране, истовремено исказују високо поверење у струку (92% сматра да струка треба да има примат), али и значајну подршку државној контроли садржаја уџбеника (62%). Овај парадокс указује на очекивање „комбинованог модела“ - стручна аутономија уз институционални надзор.

4.6. Улога аутора уџбеника

И наставници и родитељи приоритет дају стручности и искуству у настави. Родитељи у 88% случајева истичу стручност и искуство као кључни критеријум, док наставници у 62% случајева дају предност наставничком искуству у пракси. Критеријуми попут јавне препознатљивости или формалног академског статуса без праксе имају занемарљив значај.

Закључак

Свеобухватна анализа указује да ставови наставника и родитеља о националним уџбеницима не почивају на јединственом систему критеријума, већ на комбинацији професионалних, вредносних и институционалних фактора.

Наставници националне уџбенике преваходно посматрају кроз призму професионалне аутономије, квалитета наставе и политичког утицаја на образовање. Родитељи, с друге стране, истовремено исказују поверење у струку и захтев за институционалном контролом, уз вредносну подељеност у односу на модернизацију и традицију.

У оба случаја уочава се заједнички образац: подршка плурализму и улози струке, уз очекивање јасних, транспарентних и институционално контролираних процедура у образовној политици.

5. Финансирање уџбеника и перцепција њихове друштвене улоге

Ово поглавље анализира ставове родитеља о финансирању уџбеника и критеријумима који би требало да доминирају приликом њиховог избора, са циљем да се утврди да ли се уџбеници у Србији преваходно перципирају као социјална категорија (трошак који треба системски покрити) или као образовно тржишно добро чија се вредност одређује квалитетом.

5.1. Улога државе у финансирању уџбеника

Резултати показују изразито висок степен очекивања од државе у погледу финансирања уџбеника. Чак 68% родитеља сматра да држава треба да финансира све уџбенике, како у основној тако и у средњој школи, док додатних 20% сматра да би то требало да се односи бар на основну школу. Само 7% испитаника се противи оваквом моделу, док 5% нема формиран став.

Ови подаци указују да се уџбеник у великој мери не посматра као индивидуални трошак породице, већ као део јавног образовног добра које би требало да буде системски обезбеђено. На тај начин, уџбеници се у свести већине родитеља позиционирају ближе социјалној него тржишној логици куповине образовних ресурса.

5.2. Однос цене и квалитета у избору уџбеника

Када је реч о критеријумима избора уџбеника, родитељи у највећој мери приоритет дају квалитету у односу на цену. Чак 48% испитаника сматра да цена уопште није важна и да је квалитет кључни критеријум, док 9% сматра да цена није значајан фактор. Са друге стране, 30% родитеља наводи да је цена делимично важна, а 13% да је цена веома важан фактор приликом избора.

Ови резултати указују на доминантну оријентацију ка квалитету као примарном критеријуму, али истовремено и на значајан сегмент испитаника за које економска димензија остаје релевантна.

Закључак - родитељи

Посматрано заједно, резултати указују на двоструку перцепцију уџбеника у друштву. С једне стране, постоји снажно очекивање да држава преузме финансијску одговорност за њихову доступност, што уџбеник позиционира као елемент социјалне једнакости и јавне политике. С друге стране, приликом конкретног избора уџбеника доминира критеријум квалитета, док цена има секундарну, али и даље присутну улогу.

Ова комбинација упућује на модел у којем се уџбеник истовремено посматра као јавно добро које треба да буде доступно свима, али и као образовни производ чији квалитет остаје кључна тачка процене.

Ставови наставника о утицају бесплатних уџбеника на подршку уџбеницима од националног значаја

Додатно је испитано у којој мери би увођење бесплатних уџбеника утицало на ставове наставника о подршци националним уџбеницима. Резултати показују да већина наставника не би променила свој став у зависности од финансијског аспекта: 60% испитаника наводи да не би мењало свој став, 19% би делимично било склоније подршци, док би 11% значајно подржало увођење уколико би уџбеници били бесплатни. Истовремено, 10% наставника нема јасан став по овом питању.

Ови подаци указују да код наставника финансијска компонента уџбеника има ограничен утицај на формирање ставова о њиховој системској промени. Другим речима, подршка

или отпор према националним уџбеницима код наставника превасходно је условљен професионалним, педагошким и системским критеријумима, а не економском доступношћу уџбеника.

Закључак

Спроведено истраживање, које обухвата наставнике и родитеље као две кључне групе актера образовног система, указује на сложену и вишеслојну слику ставова о образовној политици у Србији, а посебно о увођењу националних уџбеника.

На првом нивоу, налази показују да се ставови не формирају у вакууму информисаности, већ у условима њене неуједначености и ослањања на различите, често медијски посредоване изворе. Иако и наставници и родитељи у значајном проценту себе процењују као информисане, и даље постоји значајан удео испитаника који располажу ограниченим или фрагментисаним знањем о кључним реформским темама. Ово ствара простор у којем јавни наративи и интерпретације имају снажан утицај на формирање ставова.

На другом нивоу, истраживање показује изразито низак ниво поверења у институције, посебно у домену образовних политика. Код наставника је ово неповерење доминантно и готово консензусно, док је код родитеља такође широко распрострањено, али праћено већом вредносном разубеђеношћу. У том контексту, образовне реформе, укључујући и увођење националних уџбеника, често се перципирају као политички, а не искључиво стручни процеси.

На трећем нивоу, уочава се да постоји релативно висок степен професионалног консензуса о улози струке. И наставници и родитељи у великој мери подржавају принцип да образовне одлуке треба да буду засноване на стручном знању, уз снажно очекивање да наставници имају кључну улогу у процесима који се директно тичу наставне праксе. Истовремено, код родитеља се јавља специфичан образац „комбинованог очекивања“, подршка струци уз истовремено очекивање појачане институционалне контроле.

На четвртном нивоу, ставови о националним уџбеницима откривају јасну разлику између две групе. Наставници их превасходно посматрају кроз призму професионалне аутономије, квалитета наставе и потенцијалног политичког утицаја на образовање, при чему доминира критички став према могућем ограничењу наставничке слободе и педагошког плурализма. Родитељи, са друге стране, показују умерено већу отвореност према идеји националних уџбеника, пре свега у контексту смањења утицаја издавачког тржишта и очувања одређених вредносних оквира, али без јасно конзистентне перцепције њиховог директног образовног ефекта.

На петом нивоу, уочава се широка сагласност око кључних принципа уџбеничке политике: значај стручности аутора, улога наставника у процесу израде уџбеника, као и потреба за плурализмом и квалитетом као основним критеријумима. Истовремено, подаци показују да се уџбеник у друштву перципира двојачко, као јавно добро које треба да буде доступно и системски подржано, али и као образовни производ чији се квалитет мора процењивати у професионалном и стручном оквиру.

Синтетички посматрано, резултати указују на три кључна обрасца:

1. Институционално неповерење као структурни контекст - високо неповерење у доносиоце одлука снажно обликује перцепцију образовних реформи.
2. Плуралистички, али нестабилан информациони простор - ставови се формирају у условима делимичне информисаности и снажног утицаја медијског и јавног дискурса.
3. Консензус око улоге струке уз различита очекивања о улози државе - струка се препознаје као кључни актер, али се од државе истовремено очекује и већа гаранција контроле, транспарентности и доступности.

Закључно, истраживање показује да расправа о националним уџбеницима превазилази техничко-педагошки оквир и постаје питање односа између струке, државе, тржишта и јавног поверења. Управо у том пресеку налази се и најважнији налаз истраживања: потреба за јаснијим, транспарентнијим и инклузивнијим моделом образовне политике који истовремено уважава професионалну аутономију наставника, друштвена очекивања родитеља и потребу за стабилним институционалним оквиром.

Наставници у изузетно високом проценту истичу значај сопственог учешћа у процесу израде уџбеника. Чак 94% испитаника сматра да процес израде националних уџбеника треба да укључује консултације са наставницима.

Овај налаз указује на јасно изражено професионално очекивање да наставници, као непосредни реализатори наставе, буду укључени у креирање образовних материјала које користе у свакодневном раду. Консултативни приступ се у овом контексту не посматра као формалност, већ као суштински елемент квалитета и применљивости уџбеника у наставној пракси.

Ови резултати додатно потврђују да наставници уџбенике не посматрају само као наставно средство, већ и као део ширег професионалног процеса у којем инсистирају на активној улози и стручном учешћу у креирању образовних политика и материјала.

У том смислу, успешност увођења уџбеника од националног значаја неће зависити искључиво од нормативних решења, већ пре свега од начина на који ће процес бити вођен, у смислу транспарентности, укључености релевантних актера и поверења које тај процес успе да изгради.

Препоруке за унапређење процеса увођења уџбеника од националног значаја

На основу налаза истраживања и увида прикупљених током консултативних панела са наставницима, родитељима, представницима издавачких кућа, представницима Уније средњошколаца, стручњацима за писање уџбеника и универзитетским професорима, формулисане су следеће препоруке:

1. Одлагање примене законског рока за увођење уџбеника од националног значаја

Препорука:

Предлаже се одлагање примене одредбе Закона о уџбеницима која предвиђа почетак имплементације уџбеника од националног значаја од школске 2027/2028. године.

Образложење:

Консултације са релевантним актерима, као и мишљења експерата у области израде уџбеника, указују да је за развој квалитетног уџбеника потребан период од најмање 2 до 3 године. У тренутку израде овог документа, процедура избора чланова комисија, као и самих аутора, још увек није окончана, што значи да процес израде уџбеника није започет.

Узимајући у обзир ове околности, постоји значајан ризик од кашњења у изради и објављивању уџбеника, као и од снижавања њиховог квалитета услед временских ограничења. Искуства из претходних образовних реформи, посебно реформе гимназијског образовања, показују да убрзана имплементација може довести до ситуације у којој ученици остају без адекватних наставних материјала током читавог школовања.

Очекивани ефекти:

- обезбеђивање довољног времена за квалитетну израду уџбеника
- смањење ризика од кашњења у имплементацији
- унапређење укупног квалитета уџбеника

2. Прецизно дефинисање критеријума за избор аутора уџбеника

Препорука:

Предлаже се јасно и недвосмислено дефинисање критеријума за избор аутора уџбеника од националног значаја, кроз подзаконске акте или додатна тумачења постојећег законског оквира.

Образложење:

Постојећи законски оквир препознаје значај стручности, ауторитета и интегритета аутора, али не прецизира довољно конкретне и мерљиве критеријуме за њихов избор. Имајући у виду да ће уџбеници од националног значаја бити једини извор из којег ће ученици учити одређене предмете, неопходно је обезбедити висок ниво транспарентности и професионалних стандарда у избору аутора.

Поред општих услова, предлаже се укључивање следећих критеријума:

- доказано искуство у изради уџбеника или наставних материјала
- релевантно педагошко искуство, односно искуство у наставној пракси

Очекивани ефекти:

- повећање квалитета уџбеника
- јачање поверења у процес избора аутора
- усклађивање уџбеника са реалним потребама наставе

3. Унапређење транспарентности и инклузивности процеса избора

Препорука:

Предлаже се проширење састава комисија за избор аутора уџбеника, уз укључивање ширег круга релевантних актера.

Образложење:

Увођењем уџбеника од националног значаја, Завод за уџбенике постаје једини издавач за ове уџбенике, што може отворити простор за довођење у питање транспарентности и легитимности процеса избора аутора.

У циљу смањења потенцијалног неповерења и јачања кредибилитета процеса, препоручује се да у раду комисија, поред представника Завода, учествују и:

- представници стручних друштава за релевантне предмете
- званични представници родитеља
- званични представници ученика
- представници репрезентативних синдиката у образовању

Очекивани ефекти:

- повећање транспарентности процеса
- јачање јавног поверења
- обезбеђивање плурализма у процесу одлучивања

4. Унапређење доступности уџбеника кроз мере подршке бесплатним уџбеницима

Препорука:

Предлаже се да уџбеници од националног значаја буду обезбеђени као бесплатни за све ученике, уз успостављање система њиховог враћања након завршетка школске године.

Образложење:

Налази истраживања и дискусије током панела указују на висок степен подршке родитеља идеји бесплатних уџбеника, при чему се трошкови набавке уџбеника препознају као значајно финансијско оптерећење за породице.

Имајући у виду да ће уџбеници од националног значаја бити ограниченог броја и да ће их издавати један издавач, њихово финансирање из јавних средстава представља изводљив и контролисан модел који може послужити као основ за даље унапређење политика у области доступности уџбеника.

Увођење обавезе враћања уџбеника на крају школске године допринело би одрживости система и рационалном коришћењу буџетских средстава.

Очекивани ефекти:

- смањење финансијског оптерећења породица
- повећање једнакости у приступу образовању

- рационалније коришћење јавних средстава
- успостављање одрживог модела који се може даље развијати

Извештај са препорукама је део пројекта Униформисање мишљења који се реализије у оквиру пројекта „ЕУ Ресурс центра за цивилно друштво у Србији“ који Београдска отворена школа спроводи у партнерству с организацијама цивилног друштва: Новосадска новинарска школа, ENECA, Ужички центар за права детета, Нова планска пракса, Сигурне стазе, Млади пољопривредници Србије и међународним партнером фондацијом Фридрих Еберт (Friedrich Ebert Stiftung). Пројекат је подржан од стране Европске уније и биће реализован у периоду од 2023. до 2026. године.

Овај материјал објављен је уз финансијску помоћ Европске уније. За његову садржину одговоран је искључиво Еду форум и он не одражава нужно ставове Европске уније